

ВАРІАНТИ СУЧАСНИХ “РЕКОНСТРУКЦІЙ” БІОГРАФІЇ БІЛОРУСЬКОГО ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА ТА ПУБЛІЦИСТА В’ЯЧЕСЛАВА БОГДАНОВИЧА (1878–1939)

Акценти в оцінках діяльності тих чи інших маловідомих історичних постатей, зроблені авторами, які їх “відкрили” і “популяризували”, нерідко обумовлюють увесь подальший напрямок біографічних студій щодо цієї конкретної особи. Одним з яскравих прикладів цього є вивчення життя та творчості В’ячеслава Васильовича Богдановича (білор. Багдановіч Вячаслаў Васілевіч) (26.09 [08.10].1878 – після 17.10.1939) – церковного та громадсько-політичного діяча, публіциста, літературознавця, у 1922–1930 рр. – сенатора II Речі Посполитої.

Роль “першопроходців” у дослідженнях біографії В. Богдановича відіграли двоє вчених-працівників Інституту слов’янознавства Російської Академії наук (РАН): доктор філологічних наук Юрій Лабинцев та кандидат філологічних наук Лариса Щавінська. Протягом 1997–2009 років ними (окремо та у співавторстві) було опубліковано низку статей/розділів у монографіях, в яких описувалась літературна спадщина Богдановича¹, а також аналізувалась його церковна та політична діяльність².

¹ Ю.А. Лабинцев, *Литературное наследие В.В. Богдановича – белорусского сенатора II Речи Посполитой*, Славяноведение 3 (1997) 39–49; Ю.А. Лабинцев, Л.Л. Щавинская, *Православная литература межвоенной Польши*, Москва 1998, с. 55–94; Ю.А. Лабинцев, Л.Л. Щавинская, “Белорусская душа” – пространство взаимосвязи между “польской и русской душами”: *Литературное наследие сенатора В. Богдановича*, Dusza polska i rosyjska. Польская и русская душа. Современный взгляд, Лодзь 2003, с. 160–174; Ю.А. Лабинцев, Л.Л. Щавинская, *Литературные труды ректора Литовской духовной семинарии Вячеслава Богдановича*, Vilniaus kultūrinis gyvenimas: dvasininkų vaidmuo 1900–1945, Vilnius 2006, s. 115–133; Ю.А. Лабинцев, Л.Л. Щавинская, *Белорусский сенатор, литератор, издатель Вячеслав Богданович – современник Янки Купалы и Якуба Коласа*, Янка Купала і Якуб Колас у сістэме дзяржаўна-культурных і духоўна-эстэтычных прыярытэтаў XXI стагоддзя. Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 26–27 верасня 2007 г.), Мінск 2007, с. 202–207.

² Ю.А. Лабинцев, *Белорусско-русская идея во II Речи Посполитой: Церковная, политическая и литературная деятельность сенатора В. Богдановича*, Поляки и русские в глазах друг друга, Москва 2000, с. 252–263; Ю.А. Лабинцев, *Белорусско-русская идея во II речи Посполитой: Литературная, церковная и общественная деятельность сенатора В. Богдановича*, Матице српске за славистику 52 (1997) 259–275; Ю.А. Лабинцев, *Воспоминания о Московском Церковном Соборе 1917–1918 гг. сенатора В. Богдановича*, Здабыткі. Дакементальныя помнікі на Беларусі, Мінск 2001, вып. 4, с. 88–100; Ю.А. Лабинцев, Л. Щавинская, *Православные в межвоенной Польше и их лидер сенатор В.В. Богданович* [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40086.htm>;

Ця постать не випадково привернула увагу російських дослідників. З одного боку, В'ячеслав Богданович був представником тієї частини білоруського національного руху, яка відстоювала необхідність максимального збереження білоруско-російських культурних зв'язків. З другого – він може вважатись репрезентантом групи православних, які не визнали автокефалії Православної митрополії в Польщі та зберегли вірність Російській православної церкві (РПЦ).

Саме ці моменти “виопуклюються” вже на рівні заголовків: часто вживається визначення “белорусско-русский”, “белорусско-русская идея” (яка нібито мала широку підтримку серед білоруської інтелігенції в II-й Речі Посполитій), а також окреслення Богдановича як “лидера православных межвоенной Польши”.

Дійсно, творчий спадок В. Богдановича надається і до подібних інтерпретацій. Принаймні, в його публіцистиці можна знайти (і це, власне й зробили Ю. Лабинцев та Л. Щавінська) відповідні пасажі. Однак при цьому варто враховувати той факт, що, як громадсько-політичний діяч, Богданович не був представником “мейнстріму” білоруського національного руху у Польщі 1918–1939 рр. Засноване ним “Православне білоруське демократичне об'єднання” (“Праваслаўнае беларускае дэмакратычнае аб'яднаньне” – ПБДА) проіснувало менше чотирьох років (1927–1930), а в Білоруському Національному комітеті, де він до середини 1933 року очолював “Православну комісію”, його погляди поділяло дуже обмежене коло осіб. Показово, що у виданні “Праваслаўная Беларусь” (виходило у 1927–1928), яке було своєрідним “рупором” ПБДА, він інколи був не тільки основним, але й взагалі єдиним автором.

Таким чином, спроби описати погляди В. Богдановича як віддзеркалення якихось широко розповсюджених суспільних настроїв і доказ прагнення білорусів до збереження російського культурного домінування виглядають непереконливо. Зрештою, вони не зовсім точно відображають і позицію самого сенатора, який виступав за розширення простору функціонування білоруської мови, у тому числі – й у сфері освіти. Єдиною тимчасово “табуйованою” для проникнення літературної білоруської мови сферою, на його думку, мало залишатись богослужіння³.

Л.Л. Щавинская, *Жизненный подвиг В.В. Богдановича (1878–1939)*, Почитание новомучеников XX столетия и восстановление национального самосознания. Материалы Пятой ежегодной Всероссийской научно-богословской конференции “Наследие преподобного Серафима Саровского и судьбы России”, Москва – Саров – Дивеево, 20–22 июня 2008 года, Нижний Новгород 2009, с. 471–476.

³ Див.: В. Богданович, *Церковно-славянський язык как религиозно-культурная ценность. Ко дню 950-тия крещения Руси, 988–1938*, Гродно 1938, 32 с.

Але найбільш спірним є визначення Богдановича як “лідера православних у II-й Речі Посполитій”. Богданович належав до церковної громади при каплиці Св. Катерини в Вільно, підпорядкованій архієпископу Литовському Єлевферію (Богоявленському). Він матеріально підтримував священиків цієї парафії (єдиної на території Польщі, яка перебувала в формальній юрисдикції РПЦ) Олександра Левицького та Луку Голода⁴, а також сам служив у ній в якості псаломщика (з вересня 1924 до січня 1936). Коли каплицю у громади було відібрано, богослужіння здійснювались у приватному будинку однієї з парафіянок, викупленому Богдановичем у грудні 1932.

Умовне “лідерство” Богдановича, таким чином, стосується лише невеликої громади (максимум – кількох десятків парафіян), а його активна (і, часто, деструктивна)⁵ участь у житті всієї Православної церкви у Польщі (ПАПЦ) припинилась ще у 1924 році.

Більше того, 5.06.1925, на виїзному засіданні Св. Синоду Православної митрополії в Польщі, Богдановича, разом з 9 іншими засновниками парафії Св. Катерини, було відлучено від церкви. Акт відлучення виголошено архієпископом Віленським та Лідським Феодосієм (Феодосієвим) 14.06.1925 в соборі монастиря Святого Духа.

Відповідно, Ю. Лабинцев та Л. Щавінська пропонують достатньо специфічний (хоча й не надто оригінальний⁶) погляд на історію Православної церкви у міжвоєнній Польщі. Згідно з цією точкою зору, увесь єпископат, священики та мільйони вірних Польської церкви перебували в ситуації “розколу”, тоді як канонічною церквою була 1 парафія, в якій об’єднались нечисленні активні противники автокефалії. Це відповідає офіційній позиції РПЦ, для якої автокефалія 1924 року, надана Константинопольським патріархатом, є нечинною, а самостійне існування Православної

⁴ Детальніше про цю громаду див. апологетичну за оцінками, однак ґрунтовану на архівних джерелах роботу священика В. Серапінаса: Свящ. В. Серапінаса, *Подвижник благочестия протоиерей Лука Голод* [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://cerkov.by/page/podvizhnik-blagochestija-ptoioerej-luka-golod>.

⁵ Зокрема, він виправдовував вбивство митрополита Варшавського Георгія (Ярошевського), здійснене 8.02.1923 архімандритом Смарагдом (Латишенковим) та намагався організувати громадську кампанію з підтримки вбивці. Дет. див.: А. Стародуб, *Православна Церква в Польщі на початку 1920-х рр. крізь призму процесу над Павлом Латишенком (архімандритом Смарагдом)*, Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів, К.; Хмельницький 2002, т. 8, ч. II, с. 151–177.

⁶ Ледь не єдиною синтетичною працею з історії Православної церкви в Польщі, на яку покликаються російські автори, є опублікована ще у 1959 році праця А. Світича “Православная Церковь в Польше и её автокефалия”. Усі прихильники автокефалії ПАПЦ оцінюються в ній різко негативно, тоді як будь-які дії їхніх опонентів – беззастережно виправдовуються.

митрополії в Польщі слід відраховувати від моменту, коли на нього погодились Москва (1948). Однак навіть у цьому випадку потрібне формальне врегулювання ситуації з виголошеною анафемою – через відповідне рішення/роз'яснення Синоду ПАПЦ. До того моменту описання біографії Богдановича як “життєвого подвигу новомученика” (як це, де-факто, робить Л. Щавінська) виглядатиме дещо курйозно.

Сучасні розвідки російських білоруських дослідників нерідко запозичують або повторюють оцінки, зроблені Ю. Лабинцевим та Л. Щавінською. Особливо це стосується авторів з лона РПЦ⁷. Втім, варто відзначити, що роботи окремих з них вирізняються більшим фактологічним наповненням та, принаймні, не оминають найбільш дражливих питань (як це, у багатьох випадках, роблять вчені з Інституту слов'янознавства РАН). Так, наприклад, коментуючи той факт, що Богданович на початку 1930-х років відмовився прийняти сан священника, А. Горний⁸ акцентує увагу на тому, що однією з причин відмови була анафема, яка тяжіла над ним. На цю обставину готовий був закрити очі владики Єлевферій (Богоявленський), однак не сам В. Богданович⁹.

Більшість сучасних публікацій у Польщі, присвячених В. Богдановичу, з'явилися у спеціалізованих білоруських виданнях¹⁰. Як правило, йдеться про короткі біографічні довідки, при чому, на перший план виходить не

⁷ Див. наприклад: Свящ. Ф. Кривонос, И. Арефьева, *Богданович Вячеслав Васильевич*, Православная энциклопедия, Москва 2002, т. 5, с. 438–439; Л. Кулажанка, *Дзея Царквы і Бацькаўшчыны: В.В. Багдановіч (1878–1941?)* [Електронний ресурс], режим доступу: <http://sppsobor.by/bractva/vilna/publish/belcalendar/9579>.

⁸ А. Горны, *Непахісны сенатар: вопыт біяграфіі Вячаслава Багдановіча*, Гродненские епархиальные ведомости 12 (2011) 17–18; 1 (2012) 16–19.

⁹ Незважаючи на те, що В. Богданович не мав духовного сану, а в якості церковнослужителя (псаломщика) ніколи не служив на території Білорусі, його біографію включено до довідника репресованих священно- та церковнослужителів Білорусі: *Багдановіч (Богданович) Вячаслаў Васілевіч*, Л.У. Маракоў, *Рэпрэсаваныя праваслаўныя свяшчэнна- і царкоўнаслужыцелі Беларусі 1917–1967: Энцыклапедычны даведнік: У 2 т.*, т. 1, Мінск 2007, [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.marakou.by/by/davedniki/represavanyuayalitaratary/tom-1?id=19248>. Більш коректним є внесення його до переліку “білоруських релігійних діячів ХХ століття”: *Багдановіч Вячаслаў*, Беларускія рэлігійныя дзеячы ХХ ст.: Жыцця рысы, мартыралогія, успаміны, Менск; Мюнхен 1999, [Електронний ресурс], режим доступу: <http://slounik.org/146794.html>.

¹⁰ *Багдановіч Вячаслаў*, Беларуская думка ХХ стагоддзя. Філасофія, рэлігія, культура, укл. Ю. Грабінскій, Варшава 1998, с. 281–286; J. Turonek, *Bogdanowicz Waczeslaw*, J. Grabiński, J. Turonek, *Białoruski ruch chrześcijański*, Słownik biograficzno-bibliograficzny, Warszawa 2003, s. 40–41. Н. Kazłowska-Głogowska, *Białoruski senator*, Czasopis (Białystok) 10–12 (2001); *Сімвалічнае месца пахавання Вячаслава Багдановіча (1878–1939?)*, [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.racyja.com/belaruski-belastok>.

церковна¹¹, а політична діяльність¹² або аналізується творча спадщина. Зокрема, згадується про те, що Богданович був композитором-аматором, автором музики до декількох пісень на вірші білоруських поетів. Зокрема йому приписується авторство романсів “К сонцу” на слова Янки Купали та “Зорка Вэнэра” на слова свого однофамільця Максима Богдановича. Доробок російських дослідників життя та творчості В’ячеслава Богдановича відомий польським авторам лише епізодично та суттєво не впливає на їхні оцінки цієї постаті.

Таким чином, попри наявність достатньо великої кількості публікацій, можна констатувати, що дослідження біографії В. Богдановича перебуває на початковій стадії. Проблема не лише у виразній ідеологічній ангажованості основної частини робіт, але й у дуже поверховому підході до реконструкції подій, учасником яких був Богданович та встановленні фактів з його життя. Основним “дороговказом” для дослідників залишається опублікована публіцистична спадщина сенатора, яку безсистемно “доповнюють” зверненням до архівних джерел.

Ще однією особливістю досліджень є непропорційно мала увага, яку в біографічних довідках приділяють першій половині життя Богдановича. Різної наявності навіть щодо місця його народження, хоча з власноручно заповнених ним анкет відомо, що він народився у с. Слобода-Дісна, Дрисненського пов. Вітебської губ. (нині – с. Луначарське, Верхньодвинський р-н, Вітебська обл., Республіка Білорусь)¹³.

Матеріали для життєпису В. Богдановича є не лише в польських, литовських та білоруських, але й в українських та російських архівах. Протягом 1899–1903 рр. він навчався в Київській духовній академії, де здобув ступінь кандидата богослов’я. В Інституті Рукопису НБУВ зберігається його дисертація “Отражение эпохи 60-х годов в русской церковной проповеди”¹⁴,

¹¹ У історичних розвідках про період 1918–1939 рр., які публікують у періодичних виданнях ПАПШ, про В. Богдановича згадують вкрай рідко і поза контекстом його конфлікту з священноначаллям та відлученням від Церкви. Див. наприклад: Д. Фёнік, *Пра лёс Увас-красенскага сабору ў Беластоку*, *Przegląd Prawosławny* 8 (2002), [Електронний ресурс], режим доступу: http://www.przeglądprawoslawny.pl/articles.php?id_n=181&id=8.

¹² Найбільш повна довідка про Богдановича-політика – у біографічному словнику парламентаріїв II Речі Посполитої: *Bogdanowicz Waczesław*, *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: słownik biograficzny* (Smogorzewska M. (red.), Kunert A. K. (red.)), т. 1 (A–D), Warszawa 1998, s. 180.

¹³ *Анкета В. Богдановича*, ІР НБУВ, ф. 175, № 1200, арк. 1.

¹⁴ *ІР НБУВ*, ф. 304, дис. 1754. Опубліковано: В. Богданович, *Отражение эпохи 60-х годов в русской церковной проповеди*, Учено-богословские и церковно-практические опыты студентов КДА, вып. 1, К. 1904, с. 95–121.

а у фонді 711 (“Київська духовна академія”) Центрального державного історичного архіву у місті Києві – деякі інші документи, які стосуються студента Богдановича.

Деталі службової діяльності можна встановити/уточнити на підставі датованого 1914 роком “Формулярного списка о службе чина духовного ведомства Богданович Вячеслава Васильевича, инспектора Литовской духовной семинарии”, який зберігся у Російському державному історичному архіві (у фонді “Канцелярия Св. Синода”)¹⁵.

Окремого дослідження варта участь Богдановича (як делегата від мирян Литовської єпархії) у Всеросійському Помісному Соборі 1917–1918 рр., про який він залишив цікаві спогади¹⁶. Зокрема, з’ясування потребує питання авторства портретних замальовок соборян, які збереглися в архіві Секретаря Собору С. Рункевича¹⁷. На папках, де зібрано понад двісті ескізів олівцем, є помітка, що вони зроблені “членом Собора В. Богдановичем”. Однак для остаточного підтвердження того, що саме він намалював ці портрети, дослідникам потрібно знайти інші приклади його художньо-зображальної творчості¹⁸.

Велика кількість документів, які стосуються політичної діяльності Богдановича збереглося в Архіві Нових актів (Archiwum Akt Nowych, Warszawa) – і в фондах Сейму та Сенату, і в декількох інших (наприклад – Міністерства сповідань та народної освіти). Виявляло інтерес до сенатора Богдановича і Міністерство внутрішніх справ, зокрема – щодо нього проводилась перевірка у контексті розслідування справи про вбивство митрополита Георгія (Ярошевського).

Значний інформаційний потенціал мають матеріали приватного листування В. Богдановича. Це підтверджує нещодавно опубліковане листування сенатора з архієпископом Ризьким Йоанном (Помером)¹⁹, в

¹⁵ 01.08.1903 призначений викладачем церковної та біблійної історії Вітебської духовної семінарії. У 1907 р. оселився у м. Вільно, де з 16.05.1907 обійняв посаду інспектора Литовської духовної семінарії. У 1911–1913 рр. був також зберігачем фондів Литовського єпархіального музею церковних старожитностей, скарбником і керівником паломницького відділу Віленського Свято-Духівського Братства (*Российский государственный исторический архив*, ф. 796, оп. 436, д. 778).

¹⁶ В. Багдановіч, *10 гадаў таму назад: З успамінаў аб праці Маскоўскага Сабору ў часе бальшавіцкага перавороту*, *Праваслаўная Беларусь* 5–6 (1927); 1–7 (1928).

¹⁷ *Отдел рукописей Российской государственной библиотеки*, ф. 257, оп. 1, д. 10–11.

¹⁸ *Об иллюстрациях*, Священный Собор Православной Российской Церкви, 1917–1918 гг. Обзор деяний Третья сессия, сост. А. Кравецкий и Г. Шульц, Москва 2000, т. 3, с. 429–430.

¹⁹ *Из архива св. священномученика архиепископа Рижского и Латвийского Иоанна (Помера)*, том I: Письма и другие документы, материал подготовил Ю. Сидяков, [Электронный ресурс], режим доступа: <http://shh.neolain.lv/seminar23/sidakov%203.htm>.

якому міститься багато важливих деталей, що дозволяють встановити ступінь реальної причетності Богдановича до окремих внутрішньоцерковних конфліктів на початку 1920-х років.

Окремого вивчення потребує питання можливого збереження частини архіву В. Богдановича його сином Глібом²⁰. Джерелом до біографії В. Богдановича можуть стати також матеріали слідчої справи його брата Генадія²¹.

У будь-якому випадку, справжнє біографічне дослідження стане можливе лише коли воно йтиме “від документа” і базуватиметься на ретельному вивченні історичного контексту, за якого відбувались ті чи ті події.

²⁰ Богданович Гліб (*білор.* Багдановіч Глеб, 1913–1957?) – білоруський військовий та політичний діяч, публіцист. Учасник підпільного білоруського антикомуністичного руху під час Другої Світової війни. Репресований у 1949 році, після відбування покарання проживав у селищі Радошковичі Молодечненського району Мінської області Білорусі.

²¹ Богданович Генадій (*білор.* Багдановіч Генадзь, 1885–1938?) – білоруський громадський діяч. У 1924 році емігрував з Польщі до СРСР. Репресований у 1930 році, обставини смерті – невідомі (ймовірно – розстріляний).